

Berværkseiernes Krav

Taler

Jacob Aall

Sted

Stortinget

Omstendigheter

Debatt om ny bergverkslov

- 1 Hr. Præsident! Naar jeg reiser mig for at tale nogle Ord i den Sag, som nu er under Behandling, da er det ikke uden en vis Ængstelse og Betænkelighed. Enhver, som har befunden sig i en lignede Stilling, vil have erfaret, hvor ubehageligt det er, at overvære Discussioner, som angaae den borgerlige Stilling,
- 5 hvori han virker i Livet, og han fristes vist ikke til at forlænge dem meer end Sagens Beskaffenhed gjør det fornødent. Dobbelt ubehageligt maa det være for mig i Særdeleshed, som er bleven anklaget for, at have misledet Stortinget til Beslutninger, hvorved der skeede Angreb paa Eiendoms- og Odelsret og at jeg, som Medlem af Bergværks-Committeen, har faaet Bergværks-Loven saaledes
- 10 tilformet, at hvis den blev taget for god, maatte Odelsmanden over alle de Berøvelser og Krænkelser han maatte taale, over den Umyndigheds-Tilstand, i hvilken han vilde blive sat, heller flye fra Alt, end være Vidne til den Vanære og Forhaanelse, hvormed han af Uvedkommende overvældedes. Omendskjønt enhver redeligsindet Mand, der af Medborgeres Tillid hædres med et vigtigt
- 15 Hverv, finder i sin egen Samvittighed det bedste Værn mod slig ubeføiet og krænkende Tale, saa kan dog ingen ærekjær Mand være ligegyldig ved saadanne Beskyldninger, især naar den Røst, der fremfører dem, udmærker sig ved Sindrigheid og tilsyneladende Kjæmpestyrke. Det er af denne Aarsag jeg tillader mig at anstille nogle Betragtninger, hvortil i øvrigt Committeens liberale
- 20 Indstilling ei giver mig Anledning, og som jeg paa et andet mere passende Sted agter at fortsætte, for at give Forsamlingen, saavidt min Evne formaaer, Midler i Hænde til at tage de Beslutninger, som den til almindeligt Gavn finder fornødent.
- 25 Det er bekjendt, at Staten, med Hensyn til Bergværksdrift, i næsten alle cultiverede Lande i Europa, har tilegnet sig en Supremat-Ret, og at underjordiske Rigdomme have været betragtede som Regalier, hvis Benyttelse

30 Staten deels ene har forbeholdt sig, deels efter visse bestemte Regler overladt den
i visse Brugerens Hænder. I de Lande, hvor Grundeieren har større Rettighed
med Hensyn til Grunden selv, er hans Benyttelses-Ret stundom indskrænket
paa en Maade, som sætter ham i en langt slettere Stilling en den, hvori hine
Landes Grundeiere befinde sig. Uden at indlade mig i at undersøge
Naturrettens Postulater, bemærker jeg blot, at det er en mellem vedkommende
35 Sagkyndige omtvistet, aldeles ikke afgjort Sag, hvorvidt Bergværkssvæsenet, som
en Konstsag betragtet, vilde vinde ved den tilsigtede Forandring. Det befrygtes,
at Landmanden, beskæftiget med sit Agerbrug, vilde bære mindre Omsorg for
Opdagelse af de underjordiske Skatte, som maatte være skjulte paa hans
Eiendom, og naar de engang opdagedes, disse Rigdomme kom i mindre
40 Kyndiges Hænder, fordi Benyttelsen heraf hverken var saa trængende
nødvendig eller saa fordeelig, som naar de faldt i Mænds Hænder, der vare
beskæftigede med Mineraliers Forædling. Det befrygtes paa den anden Side, at
metalførende Leiestæder kunde komme i Enkeltes Hænder, som derved kunde
styre Metal-Fabricationen her i Landet. Det er nemlig bekjendt, at Metallerne
45 findes paa enkelt Strøg af Landet, hvor Naturens Virksomhed i denne
Henseende viser sig størst. Det er ligesaa bekjendt, at Metallernes Leiestæder
sjældent i Dagen vise Spor af den Rigdom, som i et større Dyb findes. De i
længere Tid bearbejdede Gruber give saaledes, som oftest, kun Kraft til at
undersøge Skjærper og at fortsætte deres Drift til en fordeelig Punct. Af
50 denne Aarsag har man meget sjældent fundet Exempler paa, at en Grundeier har
med Fordeel optaget Gruber og forhandlet Malme, uagtet han dertil siden 1812
har havt den frieste Anledning.

Men om denne Sag visseligen og alvorligen er bleven undersøgt, saa er jeg ikke
55 den, der troer at burde gjøre mindste Indvending mod Grundeierens frieste
Benyttelse af deres underjordiske Eiendomsret for Fremtiden. Dette er meest
overensstemmende med Eiendomsretten, med Nutidens liberale Principer, og
med den friere Sving, som alle Næringsveie have faaet, ligesom og Forandringen
er lettest i et Land, som fra Oldtiden af kan rose sig af en friere Forfatning end
60 noget Land i Europa. Og det er saa langt fra, at jeg troer at Værkseierens
Interesse - om de hævde den over Nationens - kunde forlokke dem til at
modsatte sig denne større Frihed, som det er min fuldkomne Overbeviisning -
hvilket jeg paa et andet Sted har udviklet - at Forandringen er dem til Gavn.

65 Anderledes har det sig med de Gruber, som, beliggende paa anden Mands
Grund, for Tiden befinder sig i Værkseierens Hænder, og det være mig tilladt i

denne Henseende at yttre nogle Ord om det legale Forhold, hvori Værkseierne i denne Henseende have staaet til Grundeieren. Efter vor Lovgivning, hvormed
70 flere Landes heri er overeensstemmende, har Finderen sin Ret, saavel som Grundeieren. Den foreskriver Finderen visse Regler, hvis Iagttagelse berettiger ham til at benytte de fundne underjordiske Malme, uden Forbeholden af at erstatte Grundeieren den ham tilføiede Skade. Saaledes ere Værkseierne ikke som Voldsmænd - for at tale en Modstanders Sprog - komne i Besiddelse af de
75 Gruber, som de paa anden Mands grund have under Drift; men ved at underkaste sig de i Sekler gjældende borgerlige Love. Stolende paa Statsbestyrelsens Tilsagn, og under Iagttagelsen af Lovgivningens Forskrifter, have de, saavel ved Grubernes Kjøb, som ved deres bergmæssige Drift, anvendt høist betydelige Capitaler. Disse Gruber ere blevne kjøbte tilligemed Værket
80 selv, og ere blevne anseete som en ligesaa sikker Eiendom, som den øvrige Deel af den tilkjøbte Eiendom. Ofte arbeidedes i mange Aar paa Fremtidens Haab med en øiebliklig Opofrelse af Summer, der langt overgik de vundne Malmes Værdi; kostbare Stoller anlagdes for at lette Malmens Udbringelse til Dagen, dyre Maskiner opførtes og Grubens Varighed befæstedes ved en vidtløftig indre
85 Bebygning; store Masser af unyttigt Bjerg, som ikke sjeldent overskjærer vore Malmleier maatte udbringes af Gruben, og under dette Arbeide henrandt ofte flere Aar, uden at Værket kom i Besiddelse af brugbar Malm. Saaledes har Næs Jernværks fortrinligste Grube, den, hvorpaa dets Tilvirkning er baseret, kostet det en Capital af over 10000 Spd., og det er først i den senere Tid, at Malmen
90 vindes for en Priis, som for Værket kan ansees for antagelig. Capital-Værdien af Næs-Jernværks Gruber er ansat til 30 à 40000 Spd. Paa mange Gruber gjøres kostbare Forsøg, som ikke lønne sig, og det er saare sjeldent, at Grubeeieren kommer til Kundskab om Grubens sande Beskaffenhed, førend han har trængt sig flere Favne ned i Jordens Dyb.

95 Alle disse kostbare og usikre Foretagender ere skeete uden mindste Skade for Grundeieren. Benyttelsen af den, for Grundeieren som oftest ubrugbare Plads i den vilde Udmark er bleven betalt med en Afgift, der fleerdobbelt vederlagde Grundeieren den deraf havte Nytte. Intet Skridt er gjort uden Vederlag, og ofte
100 ansees den Afgift, som saaledes tilflyder Grundeieren, som en stor Fordeel for Grundeieren. Denne Fordeel, forenet med den, som Grundeieren nyder ved at levere Lachterveed til Gruberne, og ved at fremkjøre den brudte Malm, har han agtet saa høit, at han sædvanlig velvilligen har aabnet Værkseieren Adgang til at gjøre Opdagelser og opmuntret ham til at fortsætte Driften.

Det er disse Eiendomme, som en Mand, der nøie kjender Bergværksvesenet, der i flere Aar har bestyret Landets vigtigste Jernværk, vil at Grundeieren, efter 3 Aars Forløb, skal kunne fratage den nuværende Besidder. Uden at have anvendt
110 mindste Omkostning paa disse dyrebare Eiendomme, uden enten at have fundet dem, eller havt Indsigt til at drive dem, skal han uventet sættes i Besiddelse af en Eiendom, hvis Værdie har stundom en mangedobbelt Værd af den Gaard, han maaskee nyligen købte eller arvede. En saadan Krænkelse af Eiendomsretten, en saadan Forstyrrelse af de vigtigste borgerlige Forhold skal
115 neppe kunne fremvises uden i Barbariets Dage og Despotismens Land, og uden Betænkning vover jeg i denne Henseende at nedlægge min og mine Medcollegers Skjæbne i denne liberale Forsamlings Hænder. Det kan, i mine Tanker, være Værkseierne, som saadanne, ligegyldigt, om Staten, med Hensyn til Bjergvæsen, giver Slip paa sin Supremat-Ret, om den giver Grundeieren fri
120 Raadighed til at arbeide i Jordens Dyb, som paa dens Overflade; deres Stilling lider, saavidt jeg forstaaer det, derved ingen mærkelig Forandring; men at berøve dem de Gruber, som de nu eie, er at gjøre de Maskiner og Indretninger, paa hvilke de forædle dem, unyttige, og standse en Virksomhed, som i dette Øieblik er af den største Vigtighed for Fædrelandet.

125 Med Hensyn til den anden vigtige Forandring, som i dette Lovforslag er bragt paa Bane, aldeles afvigende fra den Kongelige Proposition, hvorved Grundeieren hjemles Ret til at opføre Metalfabriker paa egen Grund og ved Hjælp af egne Skovproducter, eller i Fællig med andre at forædle dem, har jeg
130 kun lidet at tilføie. Der gives vist nok Værkseiere, der kunne være ligegyldige ved denne Forandring, fordi de vigtigste Skove i deres Omegn ere i deres Hænder, og fordi det i nærværende Tidspunct, som er det vanskeligste og mindst fordeelagtige for Jernværkerne, jeg i Fredstid har oplevet, neppe vil falde nogen formuende Mand ind, at indlade sig i Speculationer af den Art i det Store; men
135 der gives Værker, som ikke ere i denne Stilling, og i hvis Nærhed der findes Eiere af vidtløftige Skove, som kunde med Lethed opføre enkelte metalforædlende Maskiner. Deslige Anlæg gjøres desuden ikke altid med solid Haand. Ubetænksumme Speculantere kaste sig ofte ind i kostbare Foretagender, uden tilstrækkelige Fonds og uden Kundskab, og omendskjøndt de, liig Meteoror,
140 som oftest snart forsvinde, saa berøre de dog paa deres uregelmæssige Bane ofte fordærveligen den eksisterende Virksomhed.

Metalværkerne henhøre blandt de kostbareste Indretninger i Landet. De ere gangne fra Mand til Mand for store Capitaler, og til dem hører et System af

Bygninger, Maskiner og Indretninger, hvis Værdie beløber sig til en stor Sum. De have hidtil havt en vis Virkekreds, i hvilken de have forskaffet sig de til Driften fornødne Materialer, og omendskjøndt ingen mindste Tvang har paahvilet vedkommende Skoveiere og Landmænd med Hensyn til Leverance og
150 Kjørsler, er denne Virkekreds efterhaanden bleven afrundet efter Værkets Behov, og, jeg tør paastaae, til gjensidig Fordeel. Den Beskrivelse over Værkernes Stilling og Forhold, som er bleven udkastet af en Forfatter, der i denne Henseende burde ansees for at være sagkyndig, er dels overdreven og usandfærdig, dels passer den sig kun paa et forsvundet Tidspunct. I Reglen
155 maae Værkerne ansees for at virke velgjørende paa den Omkreds, hvori de ere anlagte. De Skovmaterialer, som af Værkerne forbruges, - der altid maae betragtes som Skovens uædleste, ja næsten værdløse Deel - betales efter en Maalestok, som ingen synderlig Forandring i den senere Tid er undergaaet, uagtet de ædlere Skovproducts Værd dagligen er synket. Maaskee er det denne
160 Fabrication, som er forholdsmæssigen dreven til den høieste Fuldkommenhed i vort Land, fordi det kun er paa denne Vei den har kunnet gaae Tidens trykkende Vanskeligheder i Møde.

Enhver Fabrik maa betragtes efter den Indflydelse, som den selv har, og ikke
165 efter de Mænds individuelle Tænkemaade, i hvis Hænder den er. Enhver borgerlig Næringsvei berører paa forskjellig Maade Landets Interesse, efter den Mands Character, som bestyrer den, og det falder ingen fornuftig og billig tænkende Mand ind at bedømme den store Embeds- og Nærings-Classe efter enkelte Individuer, som udøve deres Virksomhed til Skam for sig og til Skade for
170 Nationen. - Kun denne Billighed i Bedømmelsen, denne Varsomhed i at forandre Tingenes nærværende Stilling vover jeg at forlange, og i det jeg for min egen Person Intet finder i det Forslag, som er lagt for Forsamlingens Øie, der kan forstyrre min Virksomhed, befrygter jeg, at den af Committeen foreslagne Forandring i den Kongelige Proposition farligen kunde berøre andre
175 Værkseiere, hvis Stilling er mindre consolideret end min. Selv staaer jeg ved Enden af en lang Virksomheds Bane, paa hvilken jeg ikke troer at have vandret forgjæves, og, i hvad man kan sige om min Evne til at forestaae en Virksomhed af den Art, skal man ikke kunne anklage mig for at have, af skiden Egennytte, tilsidesat Fædrelandets og deres Interesse, blandt hvilke jeg virkede, eller med
180 Voldsmands Haand at have berøvet Nogens Statens dyrebareste Gode.

Kilde

Storthingsforhandlinger for Aaret 1830, s. 843-853.

185 **Emner**
Bergverk, Debatt, Innlegg i Stortinget, Lovgivning

URI
<https://www.virksommeord.no/tale/bervaerkseiernes-krav>

190

195

200

205

210

215

220